

רשימת הרוגי הרעש בצפת תקצ"ז (1837) מבית-הכנסת "סוכת שלום"

ביום כ"ד טבת תקצ"ז (1 בינואר 1837) אחר הצהריים, חווה אזור הגליל העליון של א"י רעידת אדמה חזקה, ממנה נהרגו בסביבות 6,000 בני אדם בערים וכפרים רבים באזור. את המכה החזקה מכולם חוותה העיר צפת, בה נהרגו מעל 1,700 איש, יהודים וערבים, והישוב היהודי שלה נחרב כמעט לגמרי. כ-160 מהרוגי צפת, היו בני קהילת הפרושים שעלו לא"י במסגרת גלי העלייה המכונים בשם "עליית תלמידי הגר"א".

ערב הרעש, נחלק כולל הפרושים בא"י לשתי קהילות, הוותיקה יותר מביניהן בעיר צפת והשנייה בירושלים, כשזו שבצפת מנתה כ-420 נפשות, שהן כ-150 משפחות¹, שהיו למעלה ממחצית מכלל חברי כולל הפרושים בא"י, ירושלים וצפת יחדיו. מתוכם נהרגו ברעש למעלה משליש [1] מבני קהילת הפרושים בצפת. מי שעמד בראש הקהילה הפרושית בצפת עד לרעש, היה ר' ישראל משקלוב, תלמיד הגר"א ומראשי עליית הפרושים².

בעת הרעש היה ר"י משקלוב בירושלים. הרעש התרחש בעת ששהה בירושלים למשך מספר שבועות עם כמה מאנשי צפת למטרת רכישת ה'חצר', לבניית בית-כנסת נוסף לזה שב'חורבת רבי יהודה החסיד' – אשר להקמתו התנגד³.

תשעה ימים לאחר הרעש (ד' שבט, 10 בינואר) הגיעה הידיעה על התוצאות הקטסטרופליות של רעידת האדמה בגליל לירושלים, בעקבות שליח ששלחה אשתו של ר"י משקלוב, ששהתה בעת הרעש עם בנותיה במבנה החדש אז של חמי-טבריה שלא נפגע ברעש⁴. ר"י נחפז לשלוח את אנשי צפת ששהו עמו בירושלים ואת חתנו ר' ישעיה ברדקי, וכן את נאמן הכולל – ר' אריה נאמן (מרקוס), ועוד כמה קברנים אנשי "חברה קדישא" מירושלים – קבוצה של כ-20 איש, ישר לצפת, במטרה לאתר ולקבור את המתים ולהביא את הניצולים לירושלים. לשם כך נטל ר"י הלוואה מהקהילה הספרדית בירושלים כדי לממן את ההוצאות הגדולות⁵.

ימים בודדים לאחר מכן, בערב שבת (ז' שבט, 13 בינואר), הגיעה הקבוצה לטבריה. בטבריה, שאף היא נחרבה כמעט לגמרי ואף נשטפה ב"גל צונאמי" ממימי הכנרת, לא מצאו מבנה שלם בו יוכלו לשהות. לאחר השבת המשיכה הקבוצה בדרכה וביום ראשון (ט' שבט, 15 בינואר) הגיעה הקבוצה לצפת החריבה⁶.

¹ א' מורגנשטרן, גאולה בדרך הטבע, עמ' 443; דוחקי הקץ, עמ' 394.

² ר"י היה תלמידו של הגר"א בחצי השנה האחרונה לחייו, לאחר פטירת הגר"א חזר לשקלוב, שם היה כיהן כ"מגיד" ועסק רבות בהוצאת ספרים, בעיקר ספרי רבו הגר"א. הוא הגיע לא"י בתשרי תק"ע (1809), ועמד בראש "כולל הפרושים" בצפת מראשית חורף תקע"ו (סוף 1815), אז עבר רמ"מ משקלוב לירושלים – זו היתה ראשית התיישבות הפרושים בירושלים, מיני אז עמד ר"י בראש קהילת הפרושים בצפת עד לרעש. לאחר הרעש נותר בירושלים בראש קבוצת ה'חצר' – בית-הכנסת "סוכת שלום". נפטר בטבריה ט' סיון תקצ"ט (1839) ונקבר שם בבית העלמין הישן.

³ א' יערי, אגרות א"י, עמ' 362-363.

⁴ אגרת ר' אריה נאמן הכולל לרצ"ה לעהרן (א' יערי, אגרות א"י, עמ' 364).

⁵ א' יערי, אגרות א"י, עמ' 361.

⁶ א' יערי, אגרות א"י, עמ' 364-365.

לדברי ר' אריה נאמן, מספר ההרוגים מקהילה הפרושים היה נמוך יחסית בהשוואה לקהילות החסידים והספרדים בצפת, מפני שבתי הפרושים שכנו בסוף העיר⁷, כך ניצלו רבים מהם כשהצליחו להימלט מהעיר מיד בתחילת הרעש⁸.

קטע מתוך ציורו של משה גאנבאש, פורסם באיסטנבול בתקצ"ט (1839), המתאר את צפת שלפני הרעש (המוזיאון היהודי בני-יורק)

תיכף בהגיעם לצפת, שכרו פועלים לפינוי גלי אבני הבתים החרבים, כדי למצוא את גופות ההרוגים להביאם לקבורה. עקב הביקוש הרב לפועלים למטרה זו, שכרם עלה מאוד מיום ליום. אם בימים הראשונים להגיעם לצפת, שכר פועל ליום היה 50 גרוש, בימים האחרונים כבר נאלצו לשלם כ-500 גרוש ליום.

מי שעמדו וניצחו על מלאכת הדאגה למתים ולחיים הניצולים, היו ר' אריה נאמן הכולל בירושלים⁹ ור' משה מאנטיפליא נאמן הכולל בצפת¹⁰. תחילה הזדרזו לשלוח לירושלים את האלמנות והיתומים ועמם גם את ספרי התורה וספרי הקודש של אנשי הכולל שהצליחו למצוא בין הריסות הבתים ובתי הכנסת¹¹, ובימים האחרונים של חודש שבט

⁷ "רחוב הפרושים" היה הרחוב התחתון של צפת מכיון הר תבור, כפי שתיאר רמ"מ מקמיניץ את צפת שלפני הרעש: "העיר צפת היא עומדת בשפוע ההר בחצי של צד הראש ולרגלי-ההר הוא בית עולם שלהם. והבתים ניבנו מדרגות מדרגות ועליות של בתים שברחוב התחתון היא קרקע נגד הבתים שבמדרגה שניה וכן זה לזה עד למעלה והנה רחוב הראשון הוא רחוב הפרושים. ואחר כך למעלה הספרדים ואחר כך למעלה החסידים. וכל זה בצד ההר נגד הר תבור" (קורות העתים). פרט זה מתאר גם ר' נתן שטרנהרץ, תלמידו המפורסם של ר' נחמן מברסלב, בעת נסיעתו לא"י בשנת תקפ"ב (1822): "ותכף ומיד כשבאנו לשם, יצאו תכף אנשים לקראתנו [...] ואלו האנשים היו מהפרושים, כי הפרושים דרים סמוך לשער העיר" (ימי מוהרנ"ת, ח"ב, אות קל"ד).

⁸ א' יערי, אגרות א"י, עמ' 365.

⁹ באגרת של ר' אריה נאמן הוא מציין שהוא התעכב עבור זה בצפת מעל לחודשיים (א' מורגנשטרן, גאולה בדרך הטבע, עמ' 55).

¹⁰ אגרת של ר' אריה נאמן (פ' גרייבסקי, פנקס ירושלם, עמ' ב).

¹¹ ראו אצל פ' גרייבסקי (זכרון לחובבים הראשונים, ו, עמ' 37) אודות שרידי כלי-קודש שהובאו לביהכ"ס "סוכת שלום" בירושלים.

נסעו לירושלים יתר הניצולים¹². קבוצה קטנה מאנשי "כולל הפרושים" בצפת נותרה לגור בצפת גם לאחר הרעש¹³, אך כבר לא כקהילה עצמאית עם מוסדות משלה כפי שהיה עד לרעש. כמה מן הניצולים עברו להתגורר בטבריה¹⁴.

באגרת ששלח ר' ישראל משקלוב מירושלים לר' צבי הירש לעהרן, ראש ארגון הפקידים והאמרכלים באמשטרדם, שעמד בראש גיוס וחלוקת כספי א"י, כ-20 יום לאחר הרעש (י"ד שבט), הוא מציין שמספר ההרוגים מבין הפרושים הוא כ-200 נפשות¹⁵, מספר זה היה אומדן ראשוני ששלחה קבוצת המחלצים שנשלחה מירושלים בהגיעה לצפת. בדיווח ששלחו לר' צבי הירש לעהרן מספר ימים לאחר מכן, מספר ההרוגים ירד ל-144¹⁶.

הפער בין מספר זה למספר ההרוגים בשתי הרשימות שכתב רא"י טרכטנברג (ראו להלן) – 156, נובע כפי הנראה, בראש ובראשונה, מכך שלכל הפחות עשרה מהנזכרים ברשימה לא נמנו לכאורה על כולל הפרושים, מהם ספרדים¹⁷, מהם חסידים – חסידי חב"ד בעיקר¹⁸. כמו כן, ייתכן שחלק מההרוגים היו בתחילה פצועים קשה ומתו רק לאחר זמן מה¹⁹. יש לציין, שחלק מההרוגים לא אותרו גופותיהם ו"בתייהם קבריהם", כלשונו של ר"י משקלוב²⁰.

יש בידינו שתי רשימות של הרוגי הרעש, אחת שהיתה תלויה בבית-הכנסת "סוכת שלום" בעיר העתיקה בירושלים, רשימה שבחלקה העליון באה קינת ר"י משקלוב²¹, ושניה – זו שפורסמה בידי ריבקינד, הנמצאת בחבילה אחת עם רשימות תאריכי פטירה של דמויות שונות מהקהילה ושל נדיבים מחו"ל²². את שתי הרשימות כתב סופר כולל הפרושים בירושלים ר' אברהם יצחק ב"ר צבי הירש טרכטנברג משקלוב, שהיה בעצמו תושב צפת באותה עת, וכמה מבני משפחתו הינם בין הרוגי הרעש.

¹² אגרות סופרים, וינה תרפ"ט, עמ' 57; א' יערי, אגרות א"י, עמ' 366.

¹³ מפקד מונטיפיורי תקצ"ט (1839), עמ' 30, 166, 168.

¹⁴ כך ר' צבי הירש פרוש [קמז] [ראו שם בהערה] ובנו, כותב רשימה זו, ר' אברהם יצחק טרכטנברג [צו-צז] [ראו שם בהערה], שעברו לטבריה. רא"י יערי עבר בהמשך לירושלים, אך אביו רצ"ה חי ונפטר בטבריה.

¹⁵ א' יערי, אגרות א"י, עמ' 361.

¹⁶ אגרות הפקוא"מ, כך ח, 34 ע"א. מספר זה דומה למספר עליו מדווח ר' ישראל משקלוב לר' משה סופר ה'חתם סופר', מעל חודש לאחר הרעש (ב' אדר"ר, 7 בפברואר) – 140 נפשות (אגרות סופרים, וינה תרפ"ט, עמ' 57).

¹⁷ 5 מתוך ההרוגים: הגביר ר' יהושע הלוי מגיברלטר, אשתו וילדיו [כ-כד].

¹⁸ לכל הפחות 5 מבין ההרוגים: ר' שמעיה ב"ר ישכר בער [ל], ר' לפידות חלאוונא [נב] ובנו ר' שלום אהרן [נג], וכן ר' מאניש בער מסטעפין [נד] ובתו של ר' אורי אורינשטיין [קמח], שהיה בהמשך ממונה כולל חב"ד בירושלים (מפקד מונטיפיורי תר"ט 1849; ש"ד לוי, תולדות חב"ד באה"ק, עמ' נב-נג).

¹⁹ א' מורגנשטרן, גאולה בדרך הטבע, עמ' 55.

²⁰ בדברי ר' ישראל משקלוב לר' משה סופר ה'חתם סופר', כחודש לאחר הרעש הוא מציין שניצלו 280 ונהרגו 140, כש-100 מהם נמצאו גופותיהם אבל "ארבעים לא נמצאו, ובתייהם קבריהם" (אגרות סופרים, שם). סביר לשער שחלקם נמצאו לאחר זמן מה.

²¹ ספרייה לאומית ירושלים, 159 / 1512 * ARC. (ראו צילום בהמשך, עמ' 6). עדויות להיות רשימת הרוגי צפת תלויה שם: ד"נ ברינקר (לוח ירושלים, תש"ב, עמ' כג); שמואל אבן-אור (פרדס חב"ד, 17, אב תשס"ו, עמ' 69-70) ועוד. רשימה זו כבר ניסה לפרסמה א"ר מלאכי בשנת תש"ו (1946), אך לא יצא הדבר לפועל (פרקים בתולדות הישוב הישן, עמ' 33-34, הע' 59).

²² ריבלין (ירושלים נלחמת על הגמוניה בהמשך הדורות, שבט ועס, ו, עמ' 29) מציין שקינת ר"י משקלוב על הרוגי הרעש בצפת נכתבה בידי ר' יוסף יואל ריבלין (ב"ר אליהו), אך זו טעות, שכן ר' אברהם יצחק טרכטנברג כותב את שמו שם בסוף רשימת ההרוגים שהיא המשכה של קינת ר"י.

²² ספריית ה-JTS, ניו-יורק, MS-378; יצחק ריבקינד, "הרוגי צפת ברעש תקצ"ז", ספר השנה של ארץ-ישראל, ב-ג, תרפ"ד-תרפ"ה, עמ' 100-109.

הכותב מסכם את מספר ההרוגים בשתי גימטריות: "זעף" ו"ובאו ציון" – כשהאל"ף נספרת עם המילה 'ציון', מניין כל אחת מהגימטריות – 157. מספר זה תמוה, שכן מספר ההרוגים המנויים בשתי הרשימות, הוא 156. ההסבר לכך, סביר להניח, הוא תוצאה של ספירה שגויה, כשהכותב מנה גם את "ר' יואל בר' יהודא" המופיע ברשימה פעמיים. האזכור הראשון נסגר בסוגריים, אך זה בוצע כפי הנראה רק בשלב מאוחר יותר.

יצוין, כי בעקבות מסורות משפחתיות שונות, עולה כי ייתכן וישנם מהרוגי הפרושים בצפת שנשמטו מהרשימות, כגון רייזל ב"ר שלמה אשת ר' אליהו זלמן באסאן ושני בניה²³, ואלמנת ר' אליהו ב"ר אורי שרגא פייבוש נכד הגר"א²⁴, בנותיה ואחיותיה.

הרשימה המתפרסמת במאמר זה, היא זו שהיתה תלויה בביהכנ"ס "סוכת שלום". בין שתי הרשימות ישנם הבדלים, פרטים שיש בזו ולא בזו. להעתקת רשימה זו הוספתי בגופן קטן יותר, השלמות מתוך הרשימה השניה, אותה פרסם ריבקינד, עם השוואה לכתב-היד המקורי של הרשימה, ממנו נשמטו אצל ריבקינד מספר מילים.

זיהוי ההרוגים

לזיהוי שמות ההרוגים, נעזרתי בראש ובראשונה ברשימת מפקד כולל הפרושים משנת תקצ"ד (1834)²⁵, באמצעותה ניתן לזהות כמחצית מהדמויות ברשימות. מקורות נוספים: רשימת חובות הכולל בצפת משנת תקצ"ז (1837), רשימת 'חלוקה' משנת תקצ"ח (1838), מפקד מונטיפיורי של שנת תקצ"ט (1839) ושתי רשימות 'חלוקה' נוספות מאותה שנה, וכן ברשימת מייפי הכוח של ראש"ז צורף לתביעה נגד פורעי מרד תקצ"ד (1834) בצפת שהוגשה לקונסול הבריטי גיימס פין בתר"א (1841).

חלק מהנזכרים ברשימות עלו רק לאחר סיומו של מפקד תקצ"ד (1834) ומשום כך לא נזכרו בו. עם זאת, כמה מהם, אף שעלו עוד קודם לכן, לא נזכרו במפקד בגלל שלא נטלו 'חלוקה'. כפי שהסביר זאת ר' נתן נטע ב"ר מנחם מנדל משקלוב, ממנהיגי כולל הפרושים בירושלים באותה עת, לר' צבי הירש לעהרן, שהתפלל איך ישנם הרוגים ששמותיהם אינם מוכרים לו מרשימות 'חלוקה' קודמות של הכולל: "שכן מנהג כוללנו שכל מי שאינו צריך ליטל אינו נוטל"²⁶.

²³ פ' גרייבסקי, "החרש והמסגר בירושלים", ירושלים תר"צ, עמ' ד; א' מורגנשטרן, מפקד כולל הפרושים בא"י, עמ' 256. ר' אליהו שלמה זלמן ב"ר זאב באסאן מאסמינה, נולד בסביבות שנת תקס"ד (1804), עלה בסביבות שנת תקצ"ג (1833) (מפקד מונטיפיורי תקצ"ט 1839, עמ' 167) והתיישב בצפת (מפקד הכולל תקצ"ד 1834, מס' 194), היה נפח מפורסם בתולדות ירושלים, נפטר בירושלים כ"ד שבט תרמ"ב (1882) (ע"פ מצבתו). ברשימה נזכרת אשה בשם "צירל בת ר' שלמה" [קא], אם כי לא נזכרו בנים שלה שנהרגו עמה, כך שפחות סביר שמדובר באשת רא"ז.

²⁴ ר' אליהו ב"ר אורי שרגא פייבוש רייזל מדוברונה, נכד הגר"א. עלה באלול תקצ"ו (1836), נפטר בצפת מרחשון תקצ"ז (1836). בנו יעקב יוסף ניצל ולאחר מכן ירד לחו"ל (זכרון חיים - בני חיי, נתניה תשנ"ג, עמ' שכג). ע"פ המסורת המשפחתית ר"א היה חסיד של ר' חיים הגר מקוסוב, כך שיתכן וכלל לא נמנה על חברי כולל הפרושים.

²⁵ א' מורגנשטרן, "מפקד כולל הפרושים בארץ-ישראל משנת תקצ"ד (1834)", שלם, ז, תשס"ב, עמ' 219-258; דוחקי הקץ, מאור, ירושלים תשע"ה, עמ' 378-417. ראו (שם) ניתוח דמוגרפי של הכולל בשנים אלו. את רשימות ההרוגים שלפנינו קשה לנתח דמוגרפית מכמה סיבות, בראש ובראשונה מכיוון שאודות כשליש מההרוגים אין בידינו פרטים נוספים מלבד שמותיהם ומינם.

²⁶ אגרת שכתב בעת שליחותו בוילנה, בב' אייר תקצ"ז (1837) (קטלוג חובבי יודאיקה, סתיו תשנ"ה, פריט מס' 30).

לקריאה נוספת:

- יצחק ריבקינד, "הרוגי צפת ברעש תקצ"ז", ספר השנה של ארץ-ישראל, ב-ג, תרפ"ד-תרפ"ה, עמ' 109-100.
- אליעזר רפאל מלאכי, "הרעש בצפת בשנת תקצ"ז", פרקים בתולדות הישוב הישן, עמ' 22-40.
- אריה מורגנשטרן, "מפקד כולל הפרושים בארץ-ישראל משנת תקצ"ד (1834)", שלם, ז, תשס"ב, עמ' 219-258; דוחקי הקץ, מאור, י-ם תשע"ה, עמ' 378-417.
- אלי אליאך, רשימת "חלוקה" של כולל הפרושים בירושלים משנת תקצ"ח (1838), Academia.edu, יוני 2020.

[illegible]

הרב ר' א'עזר בר' מררכי ובתו בתי"

ר' שמואל בהק' ר' אברהם ואשתו ח' שרה ובתו יוכבד
מרכבו בר' יהודא' ל' ובנו ר' יעקב משה ובתו שמועה רחל ואשתו כלומה בת א' א'
נפתליהו ד' בר' אשר ואשתו נפתליהו מ' בת צבי. ובכדו חנה. ובתו צ' א' ובתו קלמן דוב ב' כ'ך
ר' יואל בר' (יהודא) " ר' דוד בר' יצחק
ר' יוסף בר' יעקב ואשתו מינע ראש' בת יהודא' ל' ובתו שרה ובתו רבקה
הספרדי סי' יחושב בר' יצחק החלי' וחסד' וי' בתו ח' אשה ובתו נ' יעקב, ובתו רחל ובתו חנה
ר' אליעזר ליטמאן בר' יואל ובכדו הבחור דוד

(ה) יחייב: כל מי שיש לו אחרים

ד' מאיר סופר בר' ארי' הלוי

ד' יוסף בר' שיבתו

ר' שמעון בר' ישכר בער הלוי

ר' ברוך בר' שמעון ואשתו

ד' ליעזר בר' אהרן ואשתו ובה

ר' שלמה בר' אהרן ואשתו לאה

ר' צי' יואל בר' יהודא לייב הלוי

ד' וינכח דר' אר' ונאמר

ב' ושלמד זלמן ר' יונתן יוסף

ר' מנחם מנדל

ה' אלוקים יתברך

ד' מאיר גרשון בן שמעון
ד' צבי ה' וילנא ד' אשכנזי

ר' משה' ד' לוי' יורה

ר' יצחק ר' מרדכי

ר' יצחק בר' דוד ואשתו ג' אר

י. נישן בר ייזקב

ר' לפידות הלאוונא בר' שילום

בני ר' שלום אהרן

ר"מ א"ש ד"ב ב"ק בר' שלמה

כל כוספר ההרובים הקדושים האל בא סימן הלז
ועתה חש א: וזה סימן ונא ציון ביניה

אלה עשה יי' לזכרון כבודי. וחסד
ארחם חיים יחיה. על יחסי קרובי
בבואה השלחה חסד יי' חיה. וחסד
ב' חבורה חסד על פנים. וחסד חסות
בנוסף. על ב' קרובי יחי. עשר
לחי. עולם. ויחי יחיה ויחי בנחמה
עולם.

אם הוסיף דא ענין בשבט עשרתו וזו סתם רשע גדול
היה וחושיב שהקדש ח' ונשאלו נפשות בני בית
וה' ופני הצלה ה' גם כל ברכה נאמר בטעוהו נאמר
וה' וקדש ה' כל חזון ויבטל כל חזון נאמר נאמר
והזנין למען ונאמר בחזק עשה כל ברכה נאמר
ה' פתוחים ה' אלהי חזק ונאמר במעשרת חזון
במקל כל חזון הקדש ונאמר כל ברכה נאמר
נאמר נאמר אלהי חזון נאמר נאמר
אמרם ונאמר חזון נאמר נאמר
סוף חזון

ARC. 10 1512

Feb. 8. 113
Ms. 41. 64

6

ואלו הן הנהרגין והנסקלין ונחנקין מכוללינו ק"ק מדרש פרושי²⁷ בעה"ק צפת ת"ו

- א-ב (2-1)²⁸ הרב ר' אליעזר בר' מרדכי²⁹ (מסלאנים) ובתו בתי'.
- ג-ה (5-3) ר' שמואל בהק' ר' אברהם³⁰ (מהוראדנ') ואשתו חי' שרה ובתו יוכבד.
- ו-ט (9-6) ר' מרדכי בר' יהודא ליב³¹, ובנו ר' יעקב משה³², ובתו שפרה רחל³³, ואשתו בלומא בת ר' אלי' (מפינסק).
- י-יד (14-10) ר' נפתלי הירץ בר' אשר³⁴ ואשתו פינקל בת ר' צבי³⁵ (מנשוויז') ונכד[ת]ו [הא'] חנה, ובתו ציפא ובנה הילד קלמן דוב בר' ק"ד³⁶.
- (ר' יואל בר' יהודא)³⁷.
- טו (15) ר' דוד בר' יצחק (מוויסאק)³⁸.
-
- ²⁷ לפירושו של שם זה, ר' מאמרי: אלי אליאך, מדרש פרושים – "קלויז הגר"א" בצפת, יוני 2019.
- ²⁸ המספרים מציינים את המספר שציין ריבקינד ברשימה שפירסם לכל אחד מההרוגים.
- ²⁹ ר' אליעזר ב"ר מרדכי פלאנקער מסלונים, עלה בסביבות שנת תקצ"ה (1835). בנו ר' דוד בצלאל, שהיה כפי הנראה חתנו של ר' נתן נטע ב"ר סעדיה תלמיד הגר"א, נזכר במפקד מונטיפיורי תקצ"ט (1839, עמ' 165) ובמפקד תר"ט (1849).
- ר' אריה נאמן, שהגיע לצפת מיד לאחר הרעש, מספר כך: "ושכרנו פועלים לפנות האבנים כדי להוציא ולקבור הנפטרים, ומצאנו בתוכם הרב הצדיק מוה"ר אליעזר במ"ה מרדכי מסלאנים נ"ע" (א' יערי, אגרות א"י, עמ' 365). גם רמ"מ מקמיניץ מספר אודות מותו ברעש: "והרבה מיושבי בהמ"ד מתו בטלית ותפילין ובתוכם היה הרב החסיד ר' אליעזר מסלאנים והרב יוסף מצערקאב ור' דוד מוויסאקע דליטא" (קורות העתים).
- המגיד ר' יוסף אליעזר ליבר הלוי ב"ר יהודה אדל הספידו בעיר סלונים: "ונהרגו שם יותר מאלפים נפשות יקרות וטהורות. ובתוכם ה' אחד המיוחד בעדרו. ה"ה הרבה הגדול בתורה, הצדיק ויראת ד' היא אוצרו מו"ה אליעזר במהו' מרדכי פלאנקער מפ"ק, אשר נסע לארה"ק ערך שנתים קודם לזה ונהרג ג"כ בתוך המפולת הנ"ל. [...] והאחד ומיוחד בעדרו הוא הרב הגדול הצדיק מו"ה אליעזר ז"ל מפ"ק הנז' לעיל, אשר נסע מפה זה שנתים. ואנחנו הכרנוהו וידענו קדושתו ופרישותו מהבלי העוה"ז. ומעודו לא מש מאוהל של תורה. ושנה כל חייו רק בלימוד התורה. ועשיית הצדקה לר' (דרכי יוסף, ח"ב, תרכ"א, דף קמג).
- נזכר באגרת רצ"ה לעהרן לר' ישראל משקלוב (ה' מרחשון תקצ"ז, 1836) כמי שהוחלט שיהיה אחד מעשרה תלמידי-חכמים שיקבלו תמיכה מיוחדת (אגרות הפקוא"מ, ח, 2 ע"ב).
- ³⁰ ר' שמואל ב"ר אברהם מהורודנה. שד"ר הכולל (תוח"י, ג, עמ' 152, 180). נזכר במפקד הכולל תקצ"ד (1834, מס' 134). נזכר גם באגרות הפקוא"מ (כרך ו, 63 ע"ב, 86 ע"ב), וכן באגרת רצ"ה לעהרן לר' ישראל משקלוב (ה' מרחשון תקצ"ז, 1836) כמי שהוחלט שיהיה אחד מעשרה תלמידי-חכמים שיקבלו תמיכה מיוחדת (אגרות הפקוא"מ, ח, 2 ע"ב).
- ³¹ ר' מרדכי ב"ר יהודה ליב מענעש מקרלין. נזכר במפקד הכולל תקצ"ד (1834, מס' 175), נזכר כפי הנראה אצל רמ"מ מקמיניץ (קורות העתים) כ"הרב רבי מרדכי מפינסק".
- ³² ר' יעקב משה ב"ר מרדכי מקרלין. נזכר במפקד הכולל תקצ"ד (1834, מס' 184).
- ³³ אולי אשת ר' ישעיה הנזכר במפקד הכולל תקצ"ד (1834, מס' 176) כחתנו של ר' מרדכי (שם, מס' 175).
- ³⁴ ר' נפתלי הירץ ב"ר אשר מנשוויז'. נזכר במפקד הכולל תקצ"ד (1834, מס' 185). נזכר באגרת רצ"ה לעהרן לר' ישראל משקלוב (ה' מרחשון תקצ"ז, 1836) כמי שהוחלט שיהיה אחד מעשרה תלמידי-חכמים שיקבלו תמיכה מיוחדת (אגרות הפקוא"מ, ח, 2 ע"ב).
- ³⁵ בת "הרב המופלג ירא וחרד מו"ה צבי הירש במ"ה יוסף זלה"ה מנישוויער", עלה אולי בשנת תקצ"ב (1832), נפטר כ' תמוז תקצ"ח (1838) (תוח"י, ג, עמ' 178). אלמנתו שרה רבקה ובנו נזכרים במפקד מונטיפיורי תקצ"ט (1839, עמ' 172, 175). נזכר במפקד הכולל תקצ"ד (1834, מס' 186) וברשימת תקצ"ח (1838, מס' 42).
- ³⁶ ציפא היא כפי הנראה אלמנת ר' קלמן [דב] מנשוויז' הנזכרת במפקד הכולל תקצ"ד (1834, מס' 222).
- ³⁷ הסוגריים במקור, מכיוון שזכר שוב בהמשך הרשימה [לח].
- ³⁸ ר' דוד ב"ר יצחק מויסקע. נזכר במפקד תקצ"ד (1834, מס' 146). אלמנתו רבקה נזכרת במפקד מונטיפיורי תקצ"ט (עמ' 172), עלה, כפי הנראה, עמה בשנת תקפ"ד (1824).

טז-יט (21-18)	ר' יוסף בר' יעקב [מצערקוב] ³⁹ ואשתו מינע ראסי' בת ר' יהודא ליב ⁴⁰ , ובתו שרה ובתו רבקה.
כ-כד (54-50)	הספרדי [איש צדיק] סי' יהושע בר' משה הלוי ⁴¹ , ואשתו גודי בת סי' משה, ובנו הילד יעקב, ובתו רחל ובתו תמר.
כה-כו (23-22)	ר' אליעזר ליטמאן בר' יואל ונכדו הבחור דוד.
כז (16)	ר' יהושע בר' שמואל אברהם [ממינסק] ⁴² .
כח (17)	ר' מאיר סופר בר' ארי' הלוי [מווילנא] ⁴³ .
כט (24)	ר' יוסף בר' שבת ⁴⁴ .
ל (25)	ר' שמעי' בר' ישכר בר הלוי [מפראפאסק] ⁴⁵ .

רמ"מ מקמיניץ מספר אודות מותו ברעש: "והרבה מיושבי בהמ"ד מתו בטלית ותפילין ובתוכם היה הרב החסיד ר' אליעזר מסלאנים והרב יוסף מצערקאב ור' דוד מוויסאקע דליטא" (קורות העתים).

³⁹ ר' יוסף ב"ר יעקב מצ'רקוב, עלה בשנת תקצ"ג (1833). נזכר במפקד הכולל תקצ"ד (1834, מס' 249). תוח"י, ג, עמ' 180.

ר' אריה נאמן, שהגיע לצפת מיד לאחר הרעש, מספר כך: "ושכרנו פועלים לפנות האבנים כדי להוציא ולקבור הנפטרים, ומצאנו בתוכם הרב הצדיק מוהר"ר אליעזר במ"ה מרדכי מסלאנים נ"ע, והרב המפורסם בחסידות מוהר"ר יוסף מטשערקאוו נ"ע בתפילין ועם ספר המדרש בידו, שהיה לומד בפני הציבור" (א' יערי, אגרות א"י, עמ' 365). גם רמ"מ מקמיניץ מספר אודות מותו ברעש (ראו הערה קודמת).

⁴⁰ בת ר' יהודה ליב סג"ל (אולי הוא ר' ליב הלוי מצ'רקוב, הנזכר במפקד מונטיפיורי תקצ"ט 1839, עמ' 165 כמי שעלה בשנת תקצ"ג 1833), חתום בין מייפי הכוח של ראש"ז צורף לתביעה נגד פורעי מרד תקצ"ד (1834) בצפת שהוגשה לקונסול הבריטי ג'יימס פין (מגנזי ירושלים, גליון קז), בשם נכדתו חיה העני ב"ר יוסף ששרדה את הרעש.

⁴¹ הגביר הספרדי ר' יהושע ב"ר משה הלוי מגיברלטר, אחד מבניו הצליח, כפי הנראה, להימלט מהרעש. באגרת של רצ"ה לעהרן לר' נתן נטע ב"ר מנחם מנדל משקלוב, שהיה אז בשליחות בוילנה, הוא מספר לו על מותו: "ובגיבראלטאר באה אגרת מהקונסול דענגלאנד שבבירוט הנקרא שאאסא, שכתב להגביר יאודה בן אליאל להודיעו פטירת הגביר יהושע הלוי ואשתו ברעש ההוא. והגביר ההוא יש לו אח בגיבראלטאר, וכתב שבנו של הגביר בן י"ד שנים נמלט וישוב בקרוב לגיבראלטאר" (כ"א אד"ב תקצ"ז 1837. אגרות הפקוא"מ, כרך ח, 25 ע"ב).

⁴² ר' יהושע ב"ר שמואל אברהם ממינסק, נזכר במפקד הכולל תקצ"ד (1834, מס' 245), חתן ר' צבי הירש ממינסק (נזכר שם, מס' 244), שניהם עלו בסביבות שנת תקצ"ג (1833). אלמנתו בתיה (באשא) נזכרת במפקד מונטיפיורי תקצ"ט (1839, עמ' 173) וכן בנו (שם, עמ' 175). לפי המסורת המשפחתית, בתו חיה אסתר, ניצלה אף היא, ואומצה בירושלים בידי ר' יהוסף שווארץ ונישאה זמן קצר לאחר מכן לר' יונה ליב מנדלסון-לבל מפרשבורג (י' אופיר, חוטר מגזע, י-ם תשנ"ח, עמ' 15-11).

⁴³ ר' מאיר ב"ר אריה הלוי סופר מוילנה, עלה בסביבות שנת תקצ"ד (1834). אלמנתו העניא נזכרת במפקד מונטיפיורי תקצ"ט (1839, עמ' 172) ובמפקדי תר"ט (1849) ותרט"ו (1855).

⁴⁴ ר' יוסף ב"ר שבת מאנספלד מקאליש, עלה בשנת תקצ"ה (1835) (תולדות יהודי קאליש, עמ' 310-332). אלמנתו גאלדע נזכרת במפקד מונטיפיורי תקצ"ט (1839, עמ' 29, 172), ובמפקד תר"ט (1849).

⁴⁵ ר' שמעיה ב"ר ישכר דובער מקארמע, מחסידי חב"ד בצפת, מקורב לר' ישראל משקלוב (י' מונדשין, מגדל עז, כפר-חב"ד תש"מ, עמ' תקכב-תקכד). היה מגיה בבית הדפוס של ר' ישראל ב"ק בצפת (שם; א"ר מלאכי, פרקים בתולדות הישוב הישן, עמ' 36-37). הביא לדפוס את ספרו של ר"י משקלוב "פאת השלחן" בצפת בשבט תקצ"ו (1836), כנזכר בשער הספר. אינו נזכר במפקד הכולל תקצ"ד. אלמנתו בלומה ב"ר חיים חתומה בין מייפי הכוח של ראש"ז צורף לתביעה נגד פורעי מרד תקצ"ד (1834) בצפת שהוגשה לקונסול הבריטי ג'יימס פין (מגנזי ירושלים, גליון קז), ובמפקד מונטיפיורי תקצ"ט (1839, עמ' 185) נזכרת בין אלמנות כולל חב"ד בחברון וכמי שעלתה בשנת תקצ"ג (1833), כפי הנראה עם בעלה, כך עולה גם מאגרת בעלה ר"ש לר' מנחם מנדל מלובביץ' ה"צמח צדק" (ראו י' מונדשין, שם, עמ' תקכב, שהאגרת המתארת את מרד הפלאחים שאירעה בשנת תקצ"ד אירע בשנת עלייתו לא"י).

אביו ר' ישכר דובער היה מו"ץ ומגיד בפראפייסק (לכן מחבר הרשימה מציין על ר"ש "מפראפאסק") שעלה אף הוא עוד קודם לכן והיה מראשי כולל הפרושים בצפת. אמו שפרה, נזכרת במפקד הכולל תקצ"ד (1834, מס' 210), במפקד מונטיפיורי תקצ"ט (1839, עמ' 172, 187) ובמפקד תר"ט (1849, ברשימות ירושלים וחברון), כמי שעלתה (ככל הנראה עם בעלה) בשנת תקפ"ה (1825). לאחר הרעש עברה עם כלתה, אשת ר"ש, לגור בחברון, שם היא המשיכה להשתייך לכולל הפרושים.

לא-לב (27-26)	ר' ברוך בר' שמעון ואשתו.
לג-לה (30-28)	ר' אליעזר בר' אהרן ⁴⁶ ואשתו ובתו.
לו-לז (32-31)	ר' שלמה בר' אהרן [[מפינסק]] ⁴⁷ ואשתו לאה.
לח (33)	ר' אלי' יואל בר' יהודא ליב הלוי [[מצערקוב]] ⁴⁸ .
לט-מ (35-34)	ר' ישראל בר' ארי' ואשתו.
מא (36)	ר' שלמה זלמן ב"ר ישראל יפה [[מראגווע]] ⁴⁹ .
מב-מג (38-37)	ר' שמואל בר' אפרים ואשתו שרה בילא.
מד (39)	ר' מאיר גרשון ב"ר שמעון [[מינסק]] ⁵⁰ .
מה-מו (41-40)	ר' צבי בר' אליעזר ⁵¹ ואשתו שפרה בת ר' אהרן.
מז (42)	ר' מאנש לוי בר' יונה [[מברסק]] ⁵² .
מח (43)	ר' יעקב בר' מרדכי ⁵³ .
מט-נ (45-44)	ר' יצחק [[סופר]] בר' דוד ⁵⁴ ואשתו לאה.
נא (46)	ר' ניסן בר' יעקב.
נב-נג (49-48)	ר' לפידות חלאוונא בר' שלום ⁵⁵ . בנו ר' שלום אהרן [[מחב"ד]].

⁴⁶ ר' אליעזר ב"ר אהרן מוילנה. נזכר במפקד הכולל תקצ"ד (1834, מס' 156).

⁴⁷ ר' שלמה ב"ר אהרן מפינסק. עלה בסביבות שנת תקצ"ג (1833), נזכר במפקד הכולל תקצ"ד (1834, מס' 252).

⁴⁸ ר' אליהו יואל ב"ר יהודה ליב הלוי מצ'רקוב. אינו נזכר במפקד הכולל תקצ"ד (1834). אלמנתו שיינא נזכרת במפקד מונטיפיורי תקצ"ט (1839, עמ' 172), כמי שעלתה בשנת תקפ"ג (1823). ייתכן ואביו הוא ר' יהודה ליב סג"ל (אולי ר' ליב הלוי מצ'רקוב הנזכר במפקד מונטיפיורי תקצ"ט 1839, עמ' 165 כמי שעלה בשנת תקצ"ג 1833), חמיו של ר' יוסף מצ'רקוב [טז].

⁴⁹ ר' שלמה זלמן ב"ר ישראל יפה ראינצווייג מראגווע. עלה בסביבות שנת תקפ"ב (1822). נזכר במפקד תקצ"ד (1834, מס' 34) בין יושבי ירושלים. אלמנתו שרה נזכרת במפקד מונטיפיורי תקצ"ט (1839, עמ' 172). בנו ר' אליעזר מרדכי, נזכר אף הוא במפקד תקצ"ד (מס' 35), ונפטר (ע"פ מצבתו) בירושלים י"ד שבט תרכ"ד (1864). ברשימת חובות כולל הפרושים בצפת מתקצ"ז (1837) נזכר חוב על סך 500 גרוש "לבן ר' זלמן ראגווער", חוב שירש הבן כנראה בעקבות מות האב ברעש.

בנו "אליעזר מרדכי בהמנ"ח מ' שלמה זלמן ראינצווייג" חתום בין מייפי הכוח של ראש"ז צורף לתביעה נגד פורעי מרד תקצ"ד (1834) בצפת שהוגשה לקונסול הבריטי ג'יימס פין (מגנזי ירושלים, גליון קז). פרט זה בצירוף הפרטים הנ"ל יש בהם כדי להעריך שרש"ז ובנו עברו (או חזרו) מירושלים לצפת לאחר סגירת מפקד תקצ"ד (בחוודש כסלו, ראו א' מורגנשטרן, 'מפקד כולל הפרושים בארץ-ישראל', שלם, ז' תשס"ב, עמ' 227) ולפני מרד הפלאחים בצפת בקיץ של אותה שנה, ממנה נפגעו.

⁵⁰ ר' מאיר גרשון ב"ר שמעון. נזכר במפקד תקצ"ד (1834, מס' 152). אביו הוא הגביר ר' שמעון ב"ר גרשון ממינסק, שעלה בשנת תקע"ד (1814) ראה עליו עוד בהמשך, הערה 70). אלמנתו שרה ציפא, ילידת צפת, נזכרת במפקד מונטיפיורי תקצ"ט (1839, עמ' 172).

⁵¹ ר' צבי הירש ב"ר אליעזר פענזעל מוילנה. נולד בסביבות שנת תק"מ (1780), אשתו שפרה ב"ר אהרן נולדה בסביבות שנת תקמ"א (1781) (ע"פ מפקד העיר וילנה 1816, רשומה 287). עלו בסביבות שנת תקצ"ג (1833). נזכר במפקד הכולל תקצ"ד (1834, מס' 259).

⁵² ר' מאניש ב"ר יונה הלוי מברסק. עלה בסביבות שנת תקצ"ג (1833). נזכר במפקד הכולל תקצ"ד (1834, מס' 262).

⁵³ אולי ר' יעקב ב"ר מרדכי מקרלין. נזכר במפקד הכולל תקצ"ד (1834, מס' 265).

⁵⁴ ר' יצחק ב"ר דוד סופר, נזכר במפקד הכולל תקצ"ד (1834, מס' 141).

⁵⁵ ר' לפידות חלאוונא ב"ר שלום, מחסידי חב"ד שנותרו לגור בצפת ולא עברו לחברון. חתנו ר' אברהם ב"ר חיים ממוהילב, שהשתייך לפרושים, חותם בשם אשתו (רחל העני', ראו מפקד מונטיפיורי תר"ט, 1849) בין מייפי הכוח של ראש"ז צורף לתביעה נגד פורעי מרד תקצ"ד (1834) בצפת שהוגשה לקונסול הבריטי ג'יימס פין (מגנזי ירושלים, גליון קז).

רצ"ה לעהרן באגרותיו לאנשי כולל חב"ד בחברון, מתפלא על כך שרל"ח אינו מקבל מהם דמי חלוקה (אגרות הפקוא"מ, כך ה, 118 ע"ב, 119 ע"א; כך ו, 29 ע"ב. הוא נזכר גם שם, 45 ע"ב). ייתכן שקיבל 'חלוקה' מכולל הפרושים וזו הסיבה שנוזכר

נד (42)	ר' מאניש דוב בער בר' שלמה הלוי (מסעפיין) ⁵⁶ .
נה-נו (56-55)	האשה דוואשי בת ר' אברהם ובתה רבקה שיינדיל.
נז (57)	האשה שרה בת הגאון ר' יהושע ⁵⁷ .
נח-ס (60-58)	האשה תמר בת ר' שרגא הלוי, ובתה שינא קרעשי בת ר' אלי ⁵⁸ עם בתה הילדה [בת ר' אליעזר].
סא-סד (64-61)	האשה בילה רבקה בת ר' שמואל חיים ⁵⁹ , בתה יענטיל, בתה עלקא ובנה אלי'.
סה-סט (69-65)	האשה פרידא בת ר' יצחק ובנה הילד משה צבי ובנה יוסף ברוך בענדט, ובנה חיים אלי' ובתה חי' דיילא, בני ר' נפתלי שלמה זלמן [הירץ מפינסק] ⁶⁰ .
ע-עב (72-70)	האשה פיגא בת ר' ברוך בענדט, ובתה שרה רבקה, ובתה דיילא בנות ר' חיים [מפינסק] ⁶¹ .
עג (73)	האשה גיטל בת ר' אהרן.
עד (74)	האשה שרה.
עה (75)	האשה ראסי'.

ברשימה זו. יש לציין שרמ"מ מקמיניץ מציין שבתקצ"ד (1834) שלחו באמצעותו "מעות חטים" מטעם כולל חב"ד בחברון לצפת: "כי איש אחד מהכולל של חב"ד היה דר בצפת", קרוב לוודאי שהכוונה לחסיד חב"ד אחר, כפי הנראה ר' אורי אורינשטיין [קמח] (ראו שם בהערה), שאינו נזכר במפקד הכולל תקצ"ד (1834).

⁵⁶ ר' מאניש דוב בער ב"ר שלמה הלוי מסעפיין. עלה כנראה לפני שנת תק"ץ (1830), שכן בתו היתומה רבקה יהודית נזכרת במפקד מונטיפיורי תקצ"ט (1839, עמ' 29, 170) בין שמות החסידים יושבי ירושלים, כלידת צפת בת 8 או 9. היא נישאה לר' שרגא פייבל ב"ר מרדכי שניצר מכולל הפרושים (מפקד תר"ט 1849 ותרט"ו 1855).

⁵⁷ שרה ב"ר יהושע מפינסק אשת הגביר ר' צבי הירש חיים ממעזריטש. עלתה לפני תקצ"ד (1834), אך אינה נזכרת במפקד הכולל תקצ"ד, מכיון שלא נטלה דמי חלוקה. כפי שכתב ר' נתן נטע ב"ר מנחם מנדל משקלוב לרצ"ה לעהרן ששאל על זהותה של "הרבנית מ' שרה ממזריץ ע"ה" שנזכרה בתיאורו של ר' אריה נאמן כדלהלן (אגרות הפקוא"מ כרך ח, 32 ע"א): "והנה על האשה הצדקנית מרת שרה נ"ע אשר דרש רומעל"ת [רום מעלת כבוד תורתו] מה שאינה נזכרת ברשימה. כי היו שולחים לה כדי ספוקה מהכשר מעות שהניחה פה בהמדינה ולא היתה צריכה לקבל מקופות הצדקה כלל. ע"כ לא נזכרת שום פעם ברשימה" (קטלוג חובבי יודאיקה, סתיו תשנ"ה, פריט מס' 30).

ר' אריה נאמן, שהגיע לצפת מיד לאחר הרעש, מספר כך: "כי היתה ההוצאה מרובה לפנות האבנים כדי להוציא הנפטרים. בתחלה היה שכר פועל כל יום נ' גרוש, והיה מוסיף והולך, עד שהוכרחנו להפריז בעד הרבנית הצדקת מרת שרה נ"ע ממעזריטש, כדי שיתאמצו למצוא אותה חמש מאות גרוש" (א' יערי, אגרות א"י, עמ' 366). גם רמ"מ מקמיניץ המספר אודותיה בנוגע לביזה במרד הפלאחים בתקצ"ד (1834), מספר אודות מותה ברעש: "ובתוכם היתה ג"כ האשה החסידה מ' שרה בת הרב הגאון מוהרר יהושע ז"ל שהי' רב בק"ק פינסק שנהרגה תוך ביתה כד[א]י היא להזכירה ביחידות מפני רוב מעשיה הטובים ורוב צדקותיה וטובותיה שהרבית לכל אדם הן במדינתנו והן בא"י, אשת הרב הגביר המפורסם המנוח מ' צבי הירש חיים מק"ק מעזריץ דמדינת פולין" (קורות העתים).

⁵⁸ ככל הנראה אשתו וילדיו של ר' אליהו מקידן, נולד בסביבות תקמ"ט (1789), עלה בשנת תקע"ח (1818), רשום בתקצ"ט כפנוי (מפקד מונטיפיורי תקצ"ט 1839, עמ' 166). הוא אולי ר' אליהו ב"ר משה חיים הנזכר במפקד הכולל תקצ"ד (1834, מס' 150).

⁵⁹ בתה היתומה, ילידת פינסק, נזכרת במפקד מונטיפיורי תקצ"ט (1839, עמ' 175).

⁶⁰ אשתו וילדיו של ר' שלמה זלמן נפתלי הערץ ב"ר חיים ריינעש מפינסק. עלה בראשית שנות התק"ץ, היה שד"ר הכולל (תוח"י, ג, עמ' 152). נזכר במפקד הכולל תקצ"ד (1834, מס' 169). ירד אחרי הרעש לחו"ל, שם בראשית שנת ת"ר (1839) נולד בנו ר' יצחק יעקב ריינס מייסד המזרחי (מורגנשטרן, גאולה בדרך הטבע, 362-365).

⁶¹ אלמנתו ובנותיו של ר' חיים ריינעש מפינסק. היא ובנותיה נמנו במפקד הכולל תקצ"ד (1834, מס' 232). הוא אבי ר' שלמה זלמן נפתלי הערץ הנ"ל, וסבו של ר' יצחק יעקב ריינס מייסד המזרחי (מורגנשטרן, גאולה בדרך הטבע, עמ' 362-365).

ריבקינד זיהה את "ר' חיים מפינסק" עם ר' חיים ב"ר אביגדור מפינסק, שנפטר כבר בצפת בכ"ז אד"א תקצ"ד (1834). אבל אינו נכון, שכן שם אשתו היה הינדא, והיא קבורה לידו במערת צדק בצפת.

עו (76)	האשה פיגא.
עז (77)	אשה סימא ⁶² .
עח-עט (79-78)	האשה סילקא בת ר' משה ובנה משה בר' יעקב.
פ-פג (83-80)	האשה צירל בת ר' יוסף ⁶³ , ובתה בתי' בת ר' ישעי', ובתה אלטע ונכד[ת]ה הילדה שרה בת ר' יצחק.
פד-פו (86-84)	האשה גרונא, בנה חיים יוסף, ובתה חנה, בני ר' שמואל ⁶⁴ .
פז-פט (89-87)	האשה בתי' בת ר' יצחק, בתה צפורה דאבי, בנה דוב בני ר' אברהם ⁶⁵ .
צ-צב (92-90)	האשה פיגא בת ר' אברהם, בתה יענטא, בנה חיים יהושע בני ר' אברהם ברוך ⁶⁶ .
צג-צה (95-93)	האשה רחל, בנה מנחם מענדיל, בתה לאה בני הק' ר' ברוך [פינסק] ⁶⁷ .
צו-צז (97-96)	האשה בתי' בת ר' בן ציון, בנה [הילד] חיים יוסף [בן הכותב] בר' אברהם יצחק ⁶⁸ .

⁶² נזכרת כפי הנראה במפקד הכולל תקצ"ד (1834, מס' 228): "אשה סימא מוילנא".
⁶³ לכאורה אלמנת ר' ישעיה מסלונים ובנותיה, ונכדתה בת "הרב הגדול, חסידא פרישא קדישא, ר' יצחק ב"ר יוסף, חתן ר' ישעיה מסלאנים" (תוח"י, ג, עמ' 178). החתן ר"י, שנפטר י"ז תשרי ת"ר (1839) (תוח"י, שם), הוא אולי אחד החותמים על אגרת שליחות של ר' אברהם ב"ר צבי הירש אייזנשטיין מדראהיטשין להונגריה בקיץ תקצ"ז (1837) (ר' א' מורגנשטרן, השיבה לירושלים, עמ' 468).

⁶⁴ אשתו וילדיו של ר' שמואל ב"ר שלום מפינסק. הוא עלה בשנת תקצ"א (1831). שד"ר הכולל. נזכר במפקד הכולל תקצ"ד (1834, מס' 174), ואצל רמ"מ מקמיניץ (קורות העתים). ראו עליו אצל א' מורגנשטרן, גאולה בדרך הטבע, עמ' 366-370. בתו גיטל שרדה את הרעש, נזכרת ברשימות החלוקה של שנת תקצ"ט (1839), נפטרה כ"א טבת תר"א (1841) (רשימת פטירות בקהילת האשכנזים בירושלים תר"א-תר"ב, אות קנ"ח).

ר"ש היה בעת הרעש בשליחות הכולל בחו"ל, ובהיותו בוילנה כתב לרצ"ה לעהרן לאמשטרדם אודות פטירת אשתו ו-3 [!] מילדיו ברעש ועל נחמתו בהצלחת בתו אשת ר' משה ב"ר יצחק מחסלביץ' (חעשעת-חשין) ונכדתו שהספיקו לצאת מהבית עוד בתחילת האירוע (האגרת נכתבה בב' סיון תקצ"ז 1837. קטלוג חובבי יודאיקה, סתיו תשנ"ה, פריט מס' 30). ייתכן שציון מות 3 ילדים, נובע מכך שהמידע הראשוני שהגיע לידי אודות הבת גיטל, שניצלה, לא היה מדויק.

⁶⁵ אשתו וילדיו של ר' אברהם ב"ר זאב וואלף משקלוב, אבי משפחת וולפנזון. היה דיין בצפת ושד"ר הכולל להונגריה. נולד בסביבות תקס"ד (1804), (מפקד מונטיפיורי תקצ"ט 1839, עמ' 162), עלה בסביבות שנת תקצ"ה (1835), נפטר ט"ז כסלו תרט"ו (1854). היה בן דודו של ר' ישראל משקלוב, אבותיהם היו אחים בני ר' עזריאל משקלוב שעלה לא"י בשנת תקל"ב (1772). נזכר ברשימת תקצ"ח (1838, מס' 11).

⁶⁶ אשתו וילדיו של ר' אברהם ברוך ב"ר יהושע העשיל. נפטר י' אב תקצ"ט (1839) (ע"פ מצבתו). נזכר במפקד הכולל תקצ"ד (1834, מס' 143), ואצל רמ"מ מקמיניץ (קורות העתים) (א"ר מלאכי, פרקים בתולדות הישוב הישן, עמ' 38). בעקבות מות אשתו, בתו ובנו ברעש, הוא נזכר לבדו ברשימת תקצ"ח (1838, מס' 31). חתום על פנקס "משמיע שלום" של הכוללים בא"י בתקפ"ח (1828) (רוזנטל, אדרת אליהו – ספר זכרון, י-ם תשנ"א, עמ' רסו).

⁶⁷ אשתו וילדיו של ר' ברוך ב"ר שמואל מפינסק-קרלין, שד"ר הכולל לעשרת השבטים בתקצ"א (1831) שנרצח בתימן במהלך שליחותו (א"ר מלאכי, פרקים בתולדות הישוב הישן, עמ' 38). נזכר במפקד תקצ"ד (מס' 155). היתומה הילדה חיה שרה, הנזכרת במפקד מונטיפיורי תקצ"ט (1839, עמ' 30), היא לכאורה בתו ששרדה את הרעש.

⁶⁸ גרושתו ובנו של "הרב אברהם יצחק בה"ר צבי הירש פרוש" משקלוב, סופר ונאמן הכולל, אבי משפחת טרכטנברג (תוח"י, ג, עמ' 252). נולד בסביבות תקע"ח (1818), עלה בשנת תק"פ (1820) (מפקד מונטיפיורי תקצ"ט 1839, עמ' 63, 166), נפטר י"ד כסלו תרנ"ג (1892). נזכר במפקד הכולל תקצ"ד (מס' 139). הוא המחבר של שתי רשימות הרוגי הרעש בצפת תקצ"ז (1837). לאחר הרעש עבר עם אביו לטבריה, בהמשך עבר לירושלים (י' ריבקינד, הרוגי צפת ברעש תקצ"ז, עמ' 104, הע' 1). נזכר ברשימת תקצ"ח (1838, מס' 21). במפקד תקצ"ט מופיע כתושב טבריה ורשום הן ברשימת כולל רוסיה והן ברשימת כולל הפרושים (מפקד תקצ"ט, שם ושם), במפקד תר"ט הוא כבר תושב ירושלים ורשום רק בכולל הפרושים.

בתיא היתה קודם לכן אלמנת ר' צבי הירש ב"ר פליטאל משקלוב, נפטר ו' תשרי תקצ"א (1830) (תוח"י, ג, עמ' 179). בתקצ"ד (1834) כבר היתה נשואה שוב (לכאורה לרא"י), שכן בנה היתום אריה ליב, נכד ר' פליטאל, נזכר לבדו במפקד הכולל תקצ"ד (מס' 200), נזכר גם במפקד מונטיפיורי תקצ"ט (1839, עמ' 174). הוא נפטר במגיפת הכולרה של שנת תרכ"ו (1866) (נזכר

צח-ק (100-98)	האשה [חמותי] שינא בת ר' בנימין, בנה מיכל, בתה מלכה בני ר' יוסף [חותני] ⁶⁹ .
קא (101)	האשה צירל בת ר' שלמה.
קב (102)	האשה לאסקע בת ר' חיים.
קג (103)	האשה חי' בת ר' ברוך.
קד-קה (105-104)	האשה שרה העני' ובתה באבע בת ר' בנימין.
קו-קז (107-106)	האשה חיינע בת ר' שבתי ובנה.
קח-קט (109-108)	האשה חי' פרידא בת ר' שלמה ואמה שרה.
קי (110)	האשה חניקא דבורה בת ר' יהודא.
קיא (111)	האשה שרה בת ר' אברהם הכהן.
קיב (112)	האשה נחמה.
קיג (113)	האשה יענטא.
קיד (114)	האשה עלקא בת ר' מנחם מענדיל.
קטו (115)	האשה מיטא בת ר' ליב.
קטז (116)	האשה פרידא בת ר' זאב וואלף.
קז-קכ (123-120)	האשה הענדא רבקה בת ר' יעקב ארי' ליב, בתה מלכה, בתה אסתר קאצא והילדה רחל לאה בנות ר' שמעון [מיינסקר] ⁷⁰ .
קכא (117)	האשה חי' שרה.
קכב (118)	האשה קונה נעמי בת ר' שמעון.
קכג (119)	האשה רבקה.
קכד (126)	האשה שרה.
קכה-קכו (125-124)	האשה יוטא ובתה רבקה בת ר' אפרים.
קכז (127)	האשה פיגא בת ר' חיים.
קכח-קכט (129-128)	האשה זלאטא מלכה בת ר' יעקב ובנה הילד יהודא בן ר' אברהם ⁷¹ .

כנן אשתו לשעבר של רא"י בתיה ברשימת נדיבי חברת שלום ירושלים שכתב רא"י, הובא אצל ריבקינד, עמ' 108, הע' 1). ברשימת מייפי הכוח לראש"ז צורף בתקצ"ט (1839) בפנייתו לקונסול הבריטי גיימס פין (מגזני ירושלים, גיליון קז) בעניין תביעת הנזיקין מהפורעים בצפת בתקצ"ד (1834), אחד החותמים הוא: "אברהם בן יצחק הבא בכח אשתו שהיתה גרושת ר' אברהם יצחק".⁶⁹ אשתו וילדיו של ר' יוסף ב"ר יחיאל מיכל מברסק. עלה בסביבות שנת תקצ"ב (1832). נזכר במפקד הכולל תקצ"ד (1834), מס' 248. חותנו של ר' אברהם יצחק הנ"ל, אבי אשתו בזיו"ש – חיה. נפטר בצפת כ' מרחשון ת"ר (ריבקינד, עמ' 108, הע' 2; רשימת זכרון של חתנו רא"י, 29 ע"ב). מפקד מונטיפיורי תקצ"ט (1839), עמ' 30, 166. חתום על אגרת הפרושים בצפת למונטיפיורי בשנת תקצ"ט.

⁷⁰ אשתו ובנותיו של הגביר רבי שמעון ב"ר גרשון ממינסק, מותיקי וחשובי הפרושים בצפת. נולד בסביבות תקמ"ד (1784), עלה בשנת תקע"ד (1814) (מפקד מונטיפיורי תקצ"ט 1839, עמ' 164). לאחר הרעש בצפת בתקצ"ז (1837) עבר לירושלים. נזכר גם במפקד הכולל תקצ"ד (מס' 151), ברשימת חובות הכולל מתקצ"ז (1837) וברשימת תקצ"ח (1838, מס' 61).

⁷¹ כפי הנראה אשתו ובנו של ר' אברהם ב"ר צבי הירש אייזנשטיין מדראהטשין, דיין בצפת ובירושלים, שד"ר ונאמן הכולל בצפת. נולד בסביבות תקס"ט (1809), עלה בתחילת תקפ"ז (1826) עם רבי חיים ב"ר פרץ אב"ד פינסק (שלא היה חותנו, בניגוד לכמה שכתבו כך), נפטר ו' אלול תרמ"ו (1886) (תוח"י, ג, עמ' 262; מפקד מונטיפיורי תקצ"ט 1839, עמ' 162). נזכר במפקד הכולל תקצ"ד (מס' 140) וברשימת תקצ"ח (1838, מס' 9). בתו חוה חיה ניצלה (נזכרת במפקד תקצ"ט, שם; זכרון לחובבים הראשונים, ב, עמ' 7).

קל-קלא (130-131) האשה חנה בת ר' שמואל, בתה שימא בת ר' אברהם.

- קלב (132) הבחור אברהם בר' צבי.
 קלג (133) הבחור שלום.
 קלד (134) הבחור ליטמאן בר' שלמה.
 קלה (135) הבחור משה בר' דוב.
 קלו (136) הבחור אלעזר בר' צבי הכהן⁷².
 קלז (137) הילד שמואל יעקיל בר' דוד.
 קלח (138) הילד משה דוב בר' שלום.
 קלט (139) הילד ירמי' חיים בר' שלום.
 קמ (140) הילד חיים בן ר' דוב.
 קמא (141) הבחור יהושע בן ר' אבא⁷³.
 קמב (142) הילד משה דוב בר' שלמה.
 קמג (143) הילד נחום בן ר' ארי'.
 קמד-קמה (144-145) הבחור משה ואחותו חי' שרה בני ר' פייוויש⁷⁴.

- קמו (146) הבתולה פיגא לאה בת ר' צבי [פרוש]⁷⁵.
 קמז (147) הבתולה שרה דושיל בת ר' אליעזר.
 קמח (148) הבתולה ציפא לאה בת ר' אורי⁷⁶.

היה שד"ר הכולל להונגריה במשך מספר שנים החל משנת תקצ"ז (1837) לאחר הרעש. בעת שליחותו, בסביבות שנת תר"ב (1842), התארס לרייזל בתו של ר' משה סופר ה"חתם סופר", אך היא נפטרה לפני שהספיקו להינשא (י"י וייס, "על השד"ר רבי אברהם ז"ל בהונגריה", בתוך: מוריה, פח-פט, שנה ח' ד-ה, אלול תשל"ח, עמ' קב). מאוחר יותר היה חתנו של רבי אריה מרקוס נאמן הכולל.

⁷² אולי בנו של ר' צבי הירש הכהן מסלאנימא, הנזכר במפקד הכולל תקצ"ד (1834, מס' 242), עלה בסביבות שנת תקצ"ג (1833), ונפטר ה' מרחשון תקצ"ה (1834) (אגרות הפקוא"מ, ו, 129 ע"א; מורגנשטרן, מפקד כולל הפרושים בא"י, עמ' 257).

⁷³ אולי בנו של ר' אבא מאוטיאן, הנזכר במפקד הכולל תקצ"ד (1834, מס' 182).

⁷⁴ ככל הנראה בניו של ר' פייבוש מקובנה, הנזכר במפקד הכולל תקצ"ד (1834, מס' 197).

⁷⁵ בת ר' צבי הירש ב"ר יהודה ליב פרוש משקלוב, שד"ר הכולל, אבי כותב הרשימה ר' אברהם יצחק טרכטנברג. נולד בסביבות תקמ"ט (1789), עלה בשנת תק"פ (1820) (מפקד מונטיפיורי תקצ"ט 1839, עמ' 62, 166). בחורף תקפ"ז (1827) חזר משליחותו לוילנה עם ר' חיים ב"ר פרץ מפינסק שעלה אז (תוח"י, ג, עמ' 148, 152). לאחר הרעש בתקצ"ז (1837) עבר והתיישב בטבריה (רשימת הרוגי צפת, עמ' 104, הע' 1). במפקד תקצ"ט הוא מופיע כתושב טבריה ורשום הן ברשימת כולל רוסיה שם והן ברשימת כולל הפרושים (מפקד תקצ"ט, שם ושם). במפקד תר"ט (1849) הוא מופיע בין יושבי ירושלים, אך כפי הנראה עדיין התגורר בטבריה. נזכר במפקד הכולל תקצ"ד (1834, מס' 138) וברשימת תקצ"ח (1838, מס' 20). נפטר בטבריה כ"ט טבת (רשימת הזכרון שרשם בנו רא"י, 32 ע"ב).

⁷⁶ בת "הרב הג' אורי ב"ר משה אורינשטיין", חתנו של ר' יצחק מקרלין בעל ה"קרבן אורה" (תוח"י, ג, עמ' 263) (א"ר מלאכי, פרקים בתולדות הישוב הישן, עמ' 38). נולד בסביבות תקס"ד (1804), עלה מסלונים בשנת תקצ"ב (1832) עם אביו ר' משה ב"ר מרדכי וואלאבריק, נפטר י"ז אדר תרל"ט (1879). המשיך אחרי הרעש בתקצ"ז (1837) להתגורר בצפת (מפקד מונטיפיורי תקצ"ט 1839, עמ' 30, 166). נזכר ברשימת כולל הפרושים תקצ"ח (1838, מס' 55). השתייך לכולל חב"ד, עבר לירושלים בתר"ז (1847) והיה ממונה כולל חב"ד בירושלים (שם, עמ' 185; מפקד מונטיפיורי תר"ט 1849; ש"ד לוין, תולדות חב"ד באה"ק, עמ' נב-נג).

קמט (151)	הילדה ברכה מִשָּׂא בת ר' ברוך משה הלוי [מבריסק] ⁷⁷ .
קנ (149)	הבתולה חעשקע בת ר' מאיר.
קנא (152)	הילדה לאה בת ר' שלום.
קנב (153)	הילדה שרה בת ר' יצחק.
קנג (150)	הבתולה דריזא בת ר' אלי ⁷⁸ .
קנד (154)	הילדה בלומא.
קנה (155)	הילדה העני' בת ר' דוב.
קנו (156)	הילדה קלארא מירא בת ר' צבי.

כל מספר ההרוגים הקדושים האלה בא תימן הלז

זעף ה' אשא וזה סימן ובאו ציון ברינה

אלה עשתה ידי לזכרון בהיכל ה' ומספד מר ארימה מימים ימימה עדי יחיש ה' קץ הנר {א}ה בגאולה השלימה לאום אני חומה. ומחה ה' דמעה מעל כל פנים. ונזכה לחזות בנועם ה' עת כי יקומו ישיני עפר לחיי עולם. ותנר {אה} ציון ובניה בשמחת עולם בב"י אכ"ר.

אני הגבר ראה עני השבט עברתו, אז בקול רעש גדול שהייתי מתושבי צפת ת"ו, ונשללו נפשות בני ביתי ואת נפשי הציל ה', גם כל רכושי נאבד בעמקי נשיה והן חסדי ה' כי לא תמנו. והביאני אל נוח קדשו הר ציון ונתנני לעבוד ולמשא בתוך עדת ה' בקהל רב, כוללנו ק"ק פרושים ה"ו. אנא ה' חזקני ואמצני בעבודתי באמונה בפרק כל כתיבי הקודש, והצליחה נא בזכות הרבים, לנפש נענה אנוכי העבד לעבדי ה'

אברהם יצחק באאמ"ו צבי הירש פרוש

ס"נ הכולל

⁷⁷ בת הנגיד ר' ברוך משה ב"ר שבתי מבריסק. עלה בשנת תקצ"ג (1833), נפטר כ' תשרי תקצ"ד (1833) (מורגנשטרן, השיבה עמ' 487 הע' 95). משמה של הבת "ברכה מִשָּׂא" (הניקוד במקור) ניתן לשער שהיא קרויה על שם אביה (תודתי נתונה לד"ר דפנה הרדבאטל שהעירה את תשומת ליבי לכך ולעזרתה במחקרי), ומכאן שנולדה כנראה בחורף תקצ"ד (1834) לאחר מותו. אלמנתו (חיה לאה) נזכרת במפקד תקצ"ד (1834, מס' 213) וברשימת חובות הכולל תקצ"ז (1837). בנו היתום ר' נפתלי יצחק רוהלד, ניצל כילד מהרעש לאחר שהיה קבור שלושה ימים תחת גל אבנים, היה מראשי השוחטים בירושלים (פ' גרייבסקי, זכרון לחובבים הראשונים, א, עמ' 448-449), נזכר בין היתומים במפקד מונטיפיורי תקצ"ט (עמ' 175).

⁷⁸ בת ר' אליהו ב"ר הלל ריבלין משקלוב (א' ריבלין, בתוך: פ' גרייבסקי, חזון ציון וירושלים, עמ' 26). נולד בסביבות תקמ"ט (1789), עלה לא"י עם אביו בשנת תקצ"ב (1832), נפטר י' שבט תרכ"ד (1864) (מפקד מונטיפיורי תקצ"ט 1839, עמ' 162; תוח"י, ג, עמ' 253). נזכר במפקד הכולל תקצ"ד (1834, מס' 137) וברשימת תקצ"ח (1838, מס' 18). בניגוד לאביו ר"ה שעלה ישירות לירושלים, ר"א התגורר עד הרעש בצפת, רק לאחריו בתקצ"ז (1837) עבר לירושלים.